

EDITORIAL

Justiția de azi și jocul adevărului

**Judecător dr. Gabriel Caian*,
M.A.E. – Direcția Agentul Governamental
pentru Curtea Europeană a Drepturilor Omului**

Rezumat:

Judecătorii și procurorii, într-o țară a cărei justiție se schimbă rapid și devine din ce în ce mai eficientă, și-au asumat riscul de a fi nu numai criticați (acest lucru este absolut normal în orice societate democratică și pluralistă), dar și calomniați de persoane ale căror interese meschine sunt afectate de această stare de lucruri. În această lucrare, autorul încearcă să pună acest proces istoric într-un scenariu filosofic al adevărului, un scenariu de ascunzișuri și dezvăluiri. Nu există nicio îndoială că efortul de „iluminare”, care este mult mai mult decât o chestiune juridică, ar trebui să continue. Cu cât sunt mai mari eforturile dedicate depășirii percepției pre-moderne despre adevăr și dreptate, cu atât mai multe beneficii va avea societatea la sfârșitul acestei perioade de tranziție. Totuși, aceasta este doar o perspectivă plină de optimism, o viziune politică a unui spectator care își asumă premise moderne, în timp ce „jocul adevărului” este mai degrabă capricios și imprevizibil.

Abstract:

The judges and prosecutors in a country whose justice is swiftly changing and becoming more and more efficient, have undertaken the risk of being not only criticized (this is absolutely normal in any democratic and pluralist society), but slandered by persons who are directly or indirectly affected in their petty interests by the said state of affairs. In this paper, the author tries to put this historical process in a philosophical scenario of truth, that is to say, in a scenario of concealment and un-concealment. There is no doubt that the endeavour of “enlightenment”, which is far more than a judicial issue, should continue. The more are the efforts devoted to overcome a pre-modern perception over the truth and justice, the more the society will have benefits at the end of this transitory period. However, this is only wishful thinking, a political perspective for the onlooker who assumes modern premises, whereas the “play of truth” is rather whimsical and unpredictable.

Keywords: perception over the truth and justice, judiciary perception

A. O lectură

↑
Într-un dialog de tinerețe, *Hippias minor* sau *Despre minciună*, Platon

aruncă în joc o temă care i-ar putea scandaliza pe penaliști. El lasă să se înțeleagă, prin vocea plină de ironie a lui

---

* E-mail: gabriel.caian@mae.ro

Socrate, nici mai mult nici mai puțin decât că acela care comite răul în cunoștință de cauză este mai bun decât acela care îl comite fără a avea habar (fără vinovăție ori din culpă, am zice noi, juriștii).¹ Un exemplu cu care operează Socrate este următorul: cel care e în stare să alerge rapid poate implicit alerga lent și este, prin aceasta, superior aceluia ce aleargă încet pentru că nu poate alerga mai repede. Seria de activități la care se referă Socrate ține mai degrabă de iscusința omului (alergatul, călăritul, trasul cu arcul etc.). Pentru un modern deprins cu precizia conceptuală și cu separația riguroasă a domeniilor de investigație, facerea binelui și răului se inserează oarecum „fraudulos” în această serie pentru că e ceva fundamental diferit, ce ține de judecată, iar nu de iscusință fizică². Dar oare e chiar fraudă metodologică sau e o perspectivă mai cuprinzătoare?

Miza lui Platon nu e una juridică, nici măcar etică. Este o miză legată de condițiile de posibilitate a adevărului și înșelării, binelui și răului³. Cu alte cuvinte, ceea ce îl interesează pe Platon, prin vocea lui Socrate, ajutat de “preopinientul” plin de prejudecăți Hippias, este să

propună ideea dreptății ca sinteză a științei (*episteme*) și capacității (*dynamis*). Din acest punct de vedere, unul mult mai radical decât cel etico-juridic - în care dreptatea este “arta a ceea ce este bun și echitabil” (*ars boni et aequi*) -, *dreptatea este capacitatea de a accede la scenariul adevărului*. Iar adevărul la rândul său este văzut, în răspăr cu tradiția metafizicii occidentale, căreia îi suntem și noi tributari, nu ca adevărată a discursului la obiectul investigat, ci ca scoatere din ascundere (*a-letheia*)⁴.

Așadar, mai bun (*ameinon*) este acela care are o capacitate cât mai mare de a participa la scenariul adevărului. Iar cel care face asta are acces deopotrivă la rău și la bine, la ascundere și la dezvăluire, cu alte cuvinte, la disputa originară a adevărului ca *aletheia*.

De aceea, comparând cele două personaje homerice, Ahile și Ulise, Socrate “deconstruiește” teza „tradițională” cum că primul este bun (*agathos*), mai bun (*ameinon*), cel mai bun (*aristos*) fiindcă îi e străină duplicitatea, ambivalența, minciuna și pentru că e dintr-o bucată (*haplous*) și veridic (*alethes*), mereu egal cu sine, în timp ce Ulise este

¹ Despre acest subiect au scris la noi Gabriel Liiceanu (a se vedea Platon, Hippias Minor în *Opere II*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București 1976, ediție îngrijită de Petru Creția, p. 35-55, trad. M. Popescu și P. Creția, note de G. Liiceanu și P. Creția; apoi *Despre minciună: surse clasice ale moralei politice*, Ed. Humanitas, București 2006), Alexander Baumgarten (*Despre Ahile și despre adevăr*) și Bogdan Mincă (“Dacă un asemenea om există...” *O interpretare la Hippias minor*) studiile celor din urmă doi autori fiind publicate în volumul *Liber Amicorum. Gabriel Liiceanu*, editat de Cătălin Cioabă și Bogdan Mincă, Ed. Zeta Books, București 2012. Important de precizat e faptul că textul platonician nu vorbește de comiterea efectivă a răului, ci doar de capacitatea de a-l comite. Să ne gândim, spre exemplu, la un bun cunoscător al legislației fiscale care, astfel, e mai apt să facă evaziune decât cel care nu știe legea ori secretele contabilității. Ori la cel care, stăpânind bine regulile logicii, e mai apt să construiască sofisme pentru a convinge etc.

² În ajutor vine și o ambiguitate semantică fertilă a verbului *hamartanein* care însemna în limba vechilor greci deopotrivă a rata ținta și a greși în sens moral (B. Mincă, *op. cit.*, p. 205, nota 19).

³ B. Mincă, *op. cit.* p. 199.

⁴ Heidegger este filosoful care pretinde că a repus în circulație percepția greacă, mai cu seamă presocratică, asupra adevărului. Astfel, în fragmentul 44 din *Ființă și timp*, filosoful german a denunțat conceptul tradițional de adevăr, definitiv pentru devenirea metafizicii occidentale, drept nesatisfăcător (M. Heidegger, *Ființă și timp*, trad. Gabriel Liiceanu și Cătălin Cioabă, Ed. Humanitas, București 2003, p. 285-306). În acest fragment ni se spune că „faptul de a fi adevărat ca fapt de a fi des-coperitor este un mod de a fi al *Dasein*-ului”, dar, în același timp, „descoperirea este un mod de a fi al faptului-de-a-fi-în-lume” (p. 294). Nu insistăm asupra acestei « lecturi » heideggeriene a termenului *aletheia* (adevăr), dar o semnalăm ca fiind esențială în înțelegerea demersului nostru.

inferior lui pentru că este duplicitar și versatil (*polytropos*).

El arată, pe baza unor referințe din textul Iliadei, că, dimpotrivă, ceea ce îl face pe Ahile cel mai bun este faptul că știe să mintă cel mai bine, cel mai convingător, în sensul de “a rămâne în ascundere ca cel ce face una sau alta, în așa fel încât ascunderea să-l cuprindă și pe celălalt, nelăsându-l să presimtă că ar fi o înșelăciune la mijloc”.⁵ Acest lucru nu-l transformă în mincinos, ci îi conferă o capacitate sporită, îl face unealta exemplară a destinului. După cum se afirmă în lucrarea citată, dacă înșelarea ca *pseudomai* “redă simpla inducere în eroare a cuiva”, *lanthano* redă faptul, mult mai complicat și mai sugestiv pentru omul grec, “ca cel înșelat să fie inclus în prealabil în orizontul de ascundere cu privire la faptul că este vorba de o înșelare”.⁶ *Lanthano* oferă, așadar, “condiția de posibilitate a înșelării”. Ahile ia parte, deci, la acest scenariu original.

B. Cum ne vorbește textul azi?

Premisele unei abordări de tip ontologic sunt mult mai înalte și mai răsplătitoare decât aplicațiile din zona științelor comunicării, a științelor politice, a justiției etc. Totuși, achizițiile acestea clasice trebuie valorificate cumva în prezent, astfel încât să nu rămânem niște gânditori ai arhivelor ori niște anticari ai ideilor. Spre pildă, G. Liiceanu coboară în mod deliberat miza din zona ontologică în cea etică în studiul său ce face referire la dialogul platonician amintit⁷. Tocmai pentru că nu sunt primul și nici ultimul care “instrumentalizează” idei filosofice radicale și generale spre a accede la înțelesurile unor lucruri cotidiene, sper că nu voi fi prea aspru criticat dacă, plecând de la *aletheia* vechilor greci, voi coborî

discuția într-un cadru teluric și mă voi referi la ceea ce reprezintă rolul justiției în România zilelor noastre.

Textul platonician amintit și eseuul lui G. Liiceanu, ce distinge morala de prima instanță (*ahileică*, caracterizată prin nobila și neștrămutata consecvență cu principiile), pe de o parte, și morala de a doua instanță (*odiseică*, ce se remarcă prin acomodarea mijloacelor la datele realității, inclusiv prin stratageme diverse, în vederea sporirii șanselor de a atinge un scop just)⁸, pe de altă parte, m-au făcut să mă întreb cum trebuie să se situeze procurorul și judecătorul în funcție de aceste modele moral-politice.

În cazul procurorului este clară nevoia unui profil politropic spre a fi eficient. De altfel, procurorul poate apela la tactici „polițienești” care, dintr-o perspectivă libertariană, sunt blamabile. Dreptul actual acceptă, de pildă, instituții ce implică imixtiuni în viața privată, interceptări ale convorbirilor telefonice ori ale altor forme de corespondență electronică, folosirea unor agenți acoperiți etc., în scopul străngerii probelor, cu condiția respectării unor garanții clare împotriva abuzurilor. În orice caz, nu doar tehnicile criminologice, ci și tacticile de interogare etc. implică o semnificativă doză de versatilitate a procurorului.

În cazul judecătorului, lucrurile nu sunt atât de simple. El este cel care, atât în sistemul continental, cât și în cel de *common-law*, este chemat să tempereze și să sancționeze încălcarea unor norme ce consacră garanții, într-un demers de descoperire a vinovățiilor și de aplicare a sancțiunilor, potrivit legii. Dar revenind în scenariul adevărului, oare nu este necesar și în cazul lui, ba poate mai cu seamă în cazul lui, profilul politropic? Credem că răspunsul e pozitiv, și asta

⁵ B. Mincă, *op. cit.*, p. 198.

⁶ *Idem*, p. 199.

⁷ Gabriel Liiceanu, *Despre minciună: surse*

clasice ale moralei politice, Ed. Humanitas, București, 2006.

⁸ *Idem*, p. 35 și urm.

tocmai pentru că în fața sa se joacă scena complicată a adevărului judiciar. Mai mult, cred că este exact ceea ce îi lipsea și a reușit să dobândească judecătorul ultimilor ani, o mobilitate ce îl face apt nu doar pentru „adevărul judiciar”, ci chiar pentru limpezirea momentului istoric prin care trecem.

Aș vrea să fiu bine înțeles. Afirmările mele nu se doresc a fi generalizări pripite, nici încercări de monumentalizare a unei forme oarecare de a-ți face datoria. Analiza mea pleacă de la un fapt greu de contestat, acela că procurorii și judecătorii fac azi istorie, că etapa aceasta e mai mult decât afirmarea uneia dintre cele trei puteri în stat, mai mult decât o formă de maturizare a instituțiilor statului de drept, e o scenă a adevărului pentru care mulți nu sunt pregătiți.

Sunt de multe ori tentat să cred că eficiența dovedită de justiție în ultimii ani, mai cu seamă de câteva instituții cheie, și mai cu seamă în dosarele de corupție, constituie un episod al modernizării accelerate a României. Din acest punct de vedere, după cum arătam într-un studiu anterior⁹, ar fi vorba de o schimbare de paradigmă la nivelul tehnologiei adevărului sau a modului de accesare la adevăr. Cu alte cuvinte, ar fi un proces de abandonare a adevărului tip putere, în care ceea ce contează în mod esențial este raportul de forță dintre „combatanții litigiului judiciar”, și adoptarea unei concepții bazate pe adevărul tip demonstrație

în care esențiale sunt argumentele și probele. Totuși, adevărul argumentativ este el însuși o formă de înstăpânire asupra realității, o manieră de exercitare a puterii, cu diferența că acest adevăr de tip modern e unul rațional și democratic. Putem însă lesne observa că din tehnologia producerii sale nu dispar agenții privilegiați (procurorii DNA, judecătorii al căror nume este amintit tot mai des, în bine sau în rău, fiind în acest fel „personalizați”), spațiile privilegiate (sediul DNA, studiouri de televiziune) și momentele privilegiate (ora desfășurării unor emisiuni, data când se pronunță anumite soluții, așteptate cu înfrigurare etc.). Din acest motiv, chiar dacă e seducătoare, teoria foucauldiană ne pare a fi doar o particularizare a concepției despre adevăr ca *aletheia*.

Astfel, ceea ce se întâmplă în justiție e, într-un anumit sens, mai mult decât modernizare. De altfel, termenii „modern”, „modernitate”, „modernizare” sunt plini de încărcătură ideologică, cu alte cuvinte, de promisiuni ce pot fi înșelătoare. E mai mult în măsura în care magistrații nu par tot timpul că „stăpânesc” acest proces. Ei sunt produsul școlii românești de drept, cu toate tarele ei (clișee, accent pe memorare, argumente de autoritate etc.) și s-au format, în mare parte, pe lângă magistrații *old school* (spirit de castă, comoditate mentală, comportament acomodant, timiditate în fața celorlalți instituții ale statului și a agenților lor, lipsa

⁹ Gabriel Caian, *Practicile judiciare văzute din perspectiva unei istorii a adevărului*, Revista Forumul judecătorilor nr. 1/2013. În acest studiu încercăm să arătăm că regândirea adevărului în istoria dreptului românesc, spre beneficiul justiției de azi, este de rigoare, în condițiile în care modernizarea României s-a făcut în salturi incomplete, iar perioada comunistă a reactivat resorturi pre-moderne. Deplângem și cu această ocazie caracterul desuet al cursurilor de teorie a dreptului și filosofie juridică care, pe lângă că se limitează la o exegeză mediocră a ideilor filosofice cu anumită relevanță în filosofia dreptului, fac abstracție de

importanți gânditori post-belici. Decalajul de la nivelul învățământului juridic între universitățile românești și marile universități din Occident vine și din faptul că la noi, în tradiția nefastă a școlii tehnico-juridice, pare a nu se mai simți nevoia unei regândiri a conceptelor fundamentale prin sincronizarea cu celelalte discipline umaniste. Or, în condițiile în care justiția are la bază aflarea adevărului judiciar, iar acesta din urmă nu poate fi înțeles cu ignorarea concepției despre adevăr în genere, o incursiune în problema adevărului ca atare ne pare a fi esențială într-o discuție despre dreptate și justiție.

Cu cât sunt mai mari eforturile dedicate depășirii percepției pre-moderne despre adevăr și dreptate, cu atât mai multe beneficii va avea societatea la sfârșitul acestei perioade de tranziție.

unei culturi care să pună în centrul preocupării sale individul).

De aceea, pare că undeva s-a produs un declic ce a dus la emancipare, de care nu sunt responsabili magistrații înșiși și nici schimbarea de generații. Trebuie să recunoaștem că internetul, accesul la informație, contactul cu colegii din străinătate, cunoașterea unei limbi străine, toate acestea nu i-au făcut pe toți tinerii să fie oameni ai acestor vremuri, după cum nu se poate spune că toți magistrații care au făcut studiile universitare înainte de 1990 sunt incapabili de o conduită profesională extrem de responsabilă. Sunt, ca și în alte domenii, tineri magistrați care au adoptat metehnele vechii lumi, după cum sunt magistrați ajunși la maturitatea deplină care rezistă cu demnitate în fața celor mai dure presiuni.

Ceea ce încerc să arăt aici este faptul că asistăm nu doar și nu în primul rând la modificarea unor practici sociale, a tehnologiilor de accesare la adevăr, prin eliminarea treptată a ceea ce instituțiile statului de drept denunță ca fiind „impunitatea” celor puternici și influenți.

Dacă vom considera, în termenii heideggerieni, că adevărul e o dezvăluire, o taină din istoria capricioasă a modului de-a-fi-în-lume al *Dasein*-ului, taină la care cei mai apti să participe sunt cei care au deopotrivă știința (*episteme*) și capacitatea (*dynamis*), atunci putem

înțelege justiția de astăzi într-o cheie ușor diferită.

Văzând opoziția și neîncrederea cu care mulți oameni întâmpină adevărul pentru care judecătorii și procurorii nu sunt decât mijlocitori, îmi vine în minte deseori alegoria platoniciană a peșterii din cartea a VII-a a *Republicii*. Dacă vă aduceți aminte, Platon se întreabă ce ar face oamenii care au fost ținuți legați și au privit toată viața lor umbrele de pe zidul peșterii, crezând că sunt lucrurile însele, ce ar face ei deci, dacă într-o zi ar fi dezlegați și li s-ar arăta lucrurile însele și lumina ce producea umbrele. Oare nu s-ar mânia pe cel care i-a dezlegat? Dar dacă aceeași mână care îi dezlegase încearcă să-i conducă afară din peșteră spre a le arăta soarele, sursa primă a luminii, cel ce face posibilă vederea omului, cel ce reprezintă, am zice noi, condiția de posibilitate a vederii omului, nu cumva ar fi atât de supărați încât ar considera această călăuză drept dușmanul cel mai periculos și ar încerca să se lipsească de bunele intenții ale acestuia?

În sprijinul tezei sale, Platon spune un lucru greu de combătut: după ce petreci mult timp în întuneric lumina provoacă dureri și poate fi chiar vătămătoare ochilor; să vezi lumina adevărului după ce ai petrecut timp în peștera cu iluzii a istoriei – iată un alt lucru ce provoacă dureri și convulsii. Judecătorii și procurorii par că au dobândit o înțelegere eficientă a lucrurilor, nu se mai ghidează după umbre și s-au transformat în călăuzele hulite. Ei mijlocesc un adevăr ce nu le aparține, uneori fără a fi conștienți de misiunea lor, alteori prea conștienți. Cei mai buni sunt însă aceia care, ca toți profesioniștii de vocație, sunt modești. La ei e vorba de devotament. A spune că apără statul de drept îmi sună incomplet și șablonard, poate din cauza unei supra-utilizări a termenului cu pricina.

Dar cum ar putea fi descriși mai bine?

C. În loc de concluzie

Eu cred că adevărații magistrați au devenit politropici, au nu doar știința sterilă a dreptului pozitiv, ci și o capacitate alarmantă de a-și duce demersurile până la capăt, au deci acces la niște "surse de putere" la care până acum nu aveau. Sunt un fel de agenți acoperiți. Ai cui? Ai adevărului.

Probabil Platon s-ar bucura că un episod al adevărului se derulează cu putere într-o țară aflată ceva mai la nord de Atena, țară în care oamenii au privit până nu de mult umbrele de pe pereții peșterii în care trăiau crezând că sunt lucrurile însele.